

Nr 185.

Godkänd av första kammaren den 25 maj 1917.

Godkänd av andra kammaren den 30 maj 1917.

Riksdagens skrivelse till Konungen, angående åvägabringande av utredning i fråga om statsunderstöd till upprättande och underhåll av kommunala rättshjälpkontor.

(Första kammarens 2:a tillfälliga utskotts utlåtande nr 9.)

(Andra kammarens 5:e tillfälliga utskotts utlåtande nr 18.)

Till Konungen.

Uti en inom riksdagen väckt motion har gjorts framställning om åstadkommande av utredning angående statsunderstöd till upprättande och underhåll av kommunala rättshjälpkontor.

Under det i flera främmande länders rättegångsväsen saksförareinstitutionen erhållit en allt större betydelse — visserligen något växlande efter det processuella förfarandets olika beskaffenhet — men överallt ingående såsom ett led i rättegångsväsendets anordning, har i vårt land saksförareverksamheten utövats såsom ett fritt yrke utan rättslig reglering. På grund härav ankommer det hos oss på den enskilde att själv skaffa sig stödet av det rättsbildade biträde, han vare sig i eller utom rättegången kan behöva, och han lämnas därvid i regel utan ledning av i lag givna anvisningar eller anordningar. Om han skall få den ofta nödvändiga hjälpen av ett rättegångsbiträde, beror alltså dels på hans egen insikt om behovet härav och hans förmåga att bestrida därmed förbundna kostnader, dels också på tillgången av lämpliga och skickliga personer, som kunna vara villiga att åtaga sig ett dylikt uppdrag. Det torde vara obestriddigt, att den vittgående och betydelsefulla inverkan, som den moderna samhällsutvecklingen övat även på rättslivets område, medfört ett ofta oavvisbart behov för den enskilde, som har att på rättslig väg söka hävda något sitt intresse, att anlita sak-

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 14 saml. 52 häft. (Nr 185—187.)

kunnig hjälp hos för uppgiften, juridiskt eller tekniskt, särskilt rustade biträden. Den möjlighet, som i gångna tider den enskilde hade att till följd av förekommande rättstvisters enklare beskaffenhet och lagens folkliga karaktär själv utan biträde bevaka sin rätt och utföra sin talan, har i stor utsträckning försvunnit. Det behov av rättshjälp, som sålunda förefinnes, kan ju av den ekonomiskt väl situerade i regel lätt nog tillfredsställas, men för den obemedlade eller mindre bemedlade är behovet, om det ock yppas mindre ofta, därför ej mindre trängande; och särskilt torde den rättshjälp, som lämnas utom rättegång, härvidlag vara den ej minst påkallade.

Vår svenska rätt står visserligen av gammalt icke främmande för obemedlade parters behov av rättshjälp, i vilket avseende må framhållas det ännu gällande stadgandet i 15 kap. 9 § rättegångsbalken, att den, som fått av rätten lov att rättegångssaker driva, är skyldig att utan betalning hjälpa de fattiga till rätta, då domaren det pålägger. Stadgandet i fråga har emellertid icke fått avsedd betydelse, då den förutsättning av auktoriserade saksförare vid domstolarne, varifrån stadgandet utgick, icke blivit förverkligad, men det har dock i ej så sällan förekommande fall givit våra domare tillfälle att genom vid rätten praktiserande advokater lämna obemedlade kostnadsfri rättshjälp.

Under senare år hava emellertid vissa åtgärder vidtagits för beredande av rättshjälp åt obemedlade. I detta avseende kan särskilt framhållas, att genom bestämmelserna om rättegångsbiträde åt häktad, innefattade i lagen den 14 september 1906, ett viktigt steg tagits för förverkligandet av grundsatserna om beredande av nödigt skydd för den tilltalades berättigade intressen.

Bland övriga åtgärder i avsedda riktning må omförmälas de genom 1915 och 1916 års riksdagens beslut till Eders Kungl. Maj:ts disposition ställda anslagsbelopp å 15,000 kronor till beredande av möjlighet för vissa obemedlade och mindre bemedlade åbor och lägenhetsinnehavare på rekognitionshemman och under bruk skatteköpta hemman att erhålla rättslig prövning inför domstol eller annan behörig myndighet av sina anspråk till hemmanen.

Då frågan om fri rättshjälp åt obemedlade icke blivit löst på den allmänna lagstiftningens väg, men behovet av dylik rättshjälp flerstädes visat sig synnerligen trängande, har denna fråga på vissa håll — om ock i olika former — upptagits som kommunal angelägenhet, i vilket avseende hänvisas till den av svenska stadsförbundet utarbetade redogörelse härutinnan, som bilagts första kammarens vederbörande utskotts betänkande i ämnet.

Slutligen må i detta sammanhang erinras om, att 1915 års riksdag

hos Eders Kungl. Maj:t gjort framställning därom, att Eders Kungl. Maj:t täcktes taga under övervägande, huruvida och i vilken omfattning åtgärder kunde redan under nu gällande rättegångsordning vidtagas för beredande genom det allmännas försorg av rättshjälp åt parter, som på grund av svag ekonomisk ställning eller oförmåga att tillvarataga sina intressen därav kunde vara i behov, samt för riksdagen framlägga det förslag, som av detta övervägande kunde föranledas.

Vid den utredning, som med anledning av denna riksdagens framställning av Eders Kungl. Maj:t igångsatts och som ännu pågår, har, såvitt ett för riksdagen tillgängligt, av inom justitiedepartementet tillkallade sakkunnige utarbetat »utkast till lag om kostnadsfri rättegång» utvisar, frågan om rättshjälp utom rättegång för närvarande lämnats oberörd, varjämte rättshjälpen i rättegång, som i förslaget uteslutande avses, inskränkts till underrättsprocessen i civila mål, inklusive brottmål, däri talan om ansvar ej föres. För att i möjligaste mån nedbringa kostnaderna för det allmänna har i utkastet vidare föreslagits, att rättegångsbiträde endast i sådana fall, där det oundgängligen erfordras, skall på det allmännas bekostnad tillhandahållas obemedlade parter, varjämte huvudvikten lagts därpå, att domstolen och dess tjänstemän skola lämna sådana parter erforderligt biträde för målens tillbörliga utredning. Utkastet förutsätter vidare, vad underrätterna på landet beträffar, att å varje domsagokansli anställas på statens bekostnad en förste notarie med vissa självständiga uppgifter särskilt i fråga om den kostnadsfria rättegångens inledande. I avseende å städerna föreslås, att dessa skola i viss proportion återgälda statsverket kostnaderna för den föreslagna lagstiftningens tillämpning.

Enligt vad riksdagen har sig bekant, har föreliggande förslag varit remitterat för yttrande till åtskilliga myndigheter, advokatsamfund med flera. Därvid har det av en del av dessa myndigheter framhållits bland annat, att de sakkunnige i sitt förslag helt och hållet lämnat behovet av rättshjälp utom rättegång åsido, ehuru det låge i sakens natur och vore av erfarenheten till fullo bekräftat, att det för allmänheten vore långt viktigare att hava sakkunnigt bistånd för ordnandet av sina rättsliga angelägenheter, så att tvister förekommas, och för uppgörandet av uppkomna tvister utom rätta, än att erhålla hjälpen först, när tvisten kommit till rättegång. Ett förslag om införande av kostnadsfri rättshjälp borde därför jämväl vara inriktat på rättshjälp till förekommande av tvisteanledningar och till uppkomna tvisters ordnande utan rättegång. I avseende å sättet för den fria rättshjälpens anordnande borde staten enligt avsedda myndigheters åsikt lämpligen upptaga och fullfölja det från en del större stadskommuner givna föredömet beträffande upprättande av rättshjälpskontor och i de domkretsar,

där sådant visade sig behöfligt, låta en förvaltande myndighet, exempelvis Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande i länen, förordna en eller flera kunnige och i övrigt lämplige personer att kostnadsfritt biträda obemedlade i deras rättsliga angelägenheter så inför som utom rätta. Förlikningsbara tvister kunde då i godo uppgöras, obefogade och utsiktslösa rättegångar avstyras, och de rättegångar, som funnos böra anställas, bliva utförda med rättskunnig hjälp, i den mån så erfordrades. Kostnadsfrågan borde icke verka avskräckande, ty den fasta avlöningen till de härovan avsedda personerna kunde säkerligen hållas vid ett jämförelsevis lågt belopp, och utöver denna ersättning borde domstolarna äga befogenhet att av allmänna medel i sammanhang med slutligt utslag tillerkänna rättegångsbiträde åt obemedlad part skälig ersättning för biträde i rättegång, därest sådan ersättning ej kunde uttagas hos motparten eller skälig anledning till rättegång icke saknats. De uppkomna kostnaderna kunde, där så funnes lämpligt, fördelas mellan stat, kommun och landsting.

Till styrkande av ett statsunderstöds berättigande i förevarande fall vill riksdagen i likhet med motionären framhålla den stora betydelse som statsunderstöd på ett liknande område nämligen till arbetsförmedlingsverksamheten inneburit. Utan statens medverkan hade med säkerhet arbetsförmedlingsanstalterna, vilka äro kommunala institutioner, icke nått en så hastig och tillfredsställande utveckling som nu är fallet. Och det är troligt, att ett liknande gott resultat skulle ernås, om staten lämnade sin medverkan vid rättshjälpens organiserande. Möjligen skulle för övrigt en organisatorisk anknytningspunkt, vad landsbygdens rättshjälp angår, kunna stå till buds i de offentliga arbetsförmedlingskontoren.

För riksdagen står det fullt klart, att det allmänna genom en på detta sätt utsträckt rätt för obemedlade till fri rättshjälp skulle kunna drabbas av kostnader, som möjligen komme att överskrida de kostnader, som skulle bliva förenade med beredandet, på sätt de sakkunnige föreslagit, av rättshjälp allenast i rättegång; och har riksdagen ej heller förbisett de svårigheter, som kunna bliva förenade med att i förevarande avseende skaffa de obemedlade en verkligt värdefull rättshjälp, i synnerhet som statens bidrag härutinnan av kostnadshänsyn torde böra inskränkas till allenast medverkan i lämplig form för beredande av rättshjälp åt obemedlade.

I detta sammanhang vill riksdagen betona, att det naturligen icke vore välbetänkt att bevilja varje medellös fri rättshjälp. Att fattigdom icke bör vara hinder för någon att göra gällande sin goda rätt är en riktig och tilltalande grundsats, men det får icke förbises, att en obehörig rättegång icke endast orsakar staten och dess organ onödig uppoffring, utan att den

också pålägger motparten besvär och kostnader, vilka denne, måhända icke utan stor svårighet, kan bära. Det är därför en lika viktig grundsats, att fattigrätt i den utsträckning, varom här är fråga, icke i oträngt mål beviljas.

Emellertid läser det ej kunna ankomma på riksdagen att närmare angiva vare sig den omfattning, i vilken rättshjälp av förevarande slag bör lämnas, eller de anordningar, som därför böra vidtagas, utan måste det uppenbarligen överlämnas till Eders Kungl. Maj:t att göra dessa frågor till föremål för noggrant övervägande i samband med merberörda nu pågående utredning, därvid såväl de uppslag, som redan givits, som ock andra möjliga utvägar böra komma under bedömande.

På grund av vad sålunda anförts får riksdagen anhålla, det Eders Kungl. Maj:t täcktes, i samband med den pågående utredningen angående beredande genom det allmännas försorg av rättshjälp åt parter, som på grund av svag ekonomisk ställning eller oförmåga att tillvarataga sina intressen därav kunna vara i behov, föranstalta om undersökning, huruvida och i vad mån medverkan från statens sida må kunna lämnas till upprättande och underhåll av kommunala rättshjälpkontor eller därmed till syftet jämförliga anordningar, samt för riksdagen framlägga det förslag, som av undersökningen må föranledas.

Stockholm den 30 maj 1917.

Med undersåtlig vördnad.
